

Teklek, een Javaanse vinding, een monument in Suriname (Teklek van recycle product tot monument)

Teklek monument kunstwerk

Copyright: E.R. Pawirodikromo, september 2007

Javanen hebben veel aan de ontwikkeling van Suriname bijgedragen en niet alleen de teklek geïntroduceerd. Maar dat gaat ook altijd gepaard zonder denigrerende opmerking, van de andere bevolkingsgroepen die Suriname talrijk is. Toen het eten nog niet in de Surinaamse samenleving was ingeburgerd hoort men “Jampanesi nyang trasi”. Over voedingsgewoonten van Javanen, zegt N.G. Verwey-Burke¹, in haar academisch proefschrift: “Javanen hebben een oude geraffineerde eetcultuur. Ze hebben allerlei typische eigengerechten geïntroduceerd en vele lekkernijen aan de voeding in Suriname bijgedragen, waarvan algemeen een grote waardering hebben.”

De “schaafijskar” bijvoorbeeld is een recente Javaanse vinding. Wel was het zo dat de schaafijskar de Javaanse schaafijsverkoper in het begin jaren zeventig denigrerende benaming opleverde namelijk “ijspae”. Het is waarschijnlijk deze negatieve waanklank dat nu weinig Javanen schaafijs in de straten van Paramaribo venten. Als je als lid van een bevolkingsgroep behoort en altijd dit soort opmerkingen moet aanhoren, dan ontstaat waarschijnlijk het probleem dat in deze case veel Javanen uiteindelijk zelf gaan geloven dat ze niet deugen of altijd minderwaardig werk doen. Economisch gezien verdient een schaafijsventer nu daarmee een behoorlijke boterham mee. De investeringen en afschrijvingen zijn ook waarschijnlijk heel laag. Mijn observaties in Paramaribo op de ijsventer aan de Domineestraat tegen over het Krasnapolsky bleek dat ijsverkopen een goede bron van inkomsten kan opleveren. Tegenwoordig kost een beker schaafijs 2,50 SRD. Ik zag hem 65 SRD afrekenen voor een blok(stang) ijs. Ik schat, bij een aanname van tussen 200 en 275 bekertjes omzet, zo gemiddeld tussen de 125€ en

¹ N.G. Verwey-Burke, 1971: “Veranderingen in voedingsgewoonten van Surinaamse huishoudens in Amsterdam”

175€ per dag gemiddeld wordt verdiend. Maar de "schaafijskar" is zeker een Javaanse vinding! Als een nieuwe dimensie ziet men nu Javanen in de straten van Paramaribo het schoenmakers beroep in de straten van Paramaribo uitoefenen. De schoenmakers beroep onder Javanen als teken van overlevingsvindingrijkheid zag je nog niet lang geleden in Suriname toen het door schaarste werd getroffen. Dit geeft ook aan dat Javanen geen afwachtende houding op na houden. Over deze nieuwe beroepsgroep "straatschoenmakers" die voornamelijk door Javanen worden uitgeoefend, zijn er nog geen op en aanmerkingen gemaakt. Of beter uitgedrukt leverde het nog geen bijnamen over Javanen op.

Kunstenaar George Struikelblok heeft de Javanen in Suriname pontificaal in het voetlicht geplaatst door de Javanen te verbinden met zijn tekleh monument kunstwerk. De introductie van de tekleh in Suriname door Javanen moet de heer Struikelblok hebben aangegrepen om hem als inspiratie bron te gebruiken voor zijn kunstwerk. Hij noemde zijn kunstwerk een tip tip monument die hij in het kader van 30 jaar onafhankelijkheid van Suriname aan de gemeenschap schonk. Het kunstwerk tekleh is in alle acht districten in Suriname geplaatst. Hij maakte er in totaal 15 tekleh paren.

Javanen hebben in Suriname met hun komst veel meer ingebracht dan tot nog toe misschien werd gedacht. Niet alleen hebben de Javanen met hun komst naar Suriname een rijke cultuur meegebracht, zoals de adat, traditie, religie, taal, eetgewoonten, kleding, zang, dans en muziek. Javanen hebben in Suriname nog veel meer nagelaten: ook zeker gezondheidszorg, visserij (conserveren van vis), groente producten, huisvlijt (gebruiksgoederen uit huisvlijt) en zij hebben de bloemsierkunst geïntroduceerd. De gebruiksgoederen hadden in de koloniale tijd ook een economische impact gehad. Naar mijn mening hebben Javanen een brede diversiteit aan input in de Surinaamse gebracht zoals:

- Gezondheidszorg: Dukun Pijet, Dukun bayi, anticonceptie (zelfs waarschijnlijk voor de komst van de stichting Lobi), Djamu;
- Gebruiksgoederen: Klosoh, Bamboe bezem (Sapu pring), Sapu sodoh, Tengok, Tampah, Tepas, Tjeting, Kepis, Parot, Pelupuh, Pikolan, Soendoh saté, Ani ani, Ijskar, Lumpang, Lesong, Bangal, Wuwu, Susuk, Widik, Kepang, Kukusan;
- Opslag silo: Lumbung;
- Groente of consumptie producten: Tahu, Tempe, Tjapar deleh, Tjapar katjang hidju en bakmie;
- Visproducten of conserven: Iwah Malem, Iwah asin, Terie, Ebi, Trassi Jawa;
- Recycling gebruiksgoederen: Tekleh (Tip tip), Erok erok, Siwoor, Pintyukan, Tjontong;
- Bloemsierkunst: Kembaar/gagar mayang en vele andere gebruiksgoederen.

Dus ook aan recycling hebben de Javanen al gedacht. Het kan zijn dat mijn generalisatie niet juist is, echter de andere bevolkingsgroepen die Suriname kent kunnen mijn mening wellicht weerleggen.

Tampah

Copyright: P.P. Mangoenkarso, september 2007

TIP TIP

Op 09 augustus 1890 kwamen met het stoomschip "Prins Willem II" de eerste 94 Javanen in Suriname aan.

Aan het einde van deze immigratie periode (december 1939) waren er circa 33.000 Javaanse contractarbeiders in Suriname.

Door de Nederlandse Handelsmaatschappij werden de eerste Javaanse immigranten tewerkgesteld op de plantage Mariënborg.

De zogenaamde vrije Javaanse immigranten kwamen op 13 december 1939 met het schip "Kota Gede" in Suriname aan.

De Javanen brachten hun veelzijdige cultuur uit Indonesië mee. Verschillende vormen van vlechtwerk vonden hun weg in de samenleving, evenals de batik.

Als schoeisel werd de tekle, een slipper met een houten zool met balatarubber erover heen, meegebracht.

Balatarubber is rubber gemaakt uit een mengsel van melksap en hars afkomstig van de bolletrieboom.

In die tijd was het kopen van schoeisel in Suriname onbetaalbaar, waardoor de tekle al heel gauw werd overgenomen door de andere bevolkingsgroepen, waaronder de Creolen en Hindoestanen.

Balatarubber werd vervangen door de buitenband van een fiets.

In de volksmond werd de tekle tip tip genoemd, dit gezien het geluid dat het maakte bij het lopen.

Voor een dubbeltje was je gauw de eigenaar van zo een paar tip tip's.

De ambachtslieden gebruikten betere gereedschappen, waardoor de tip tip steeds modieuzer werd vervaardigd.

De mensen die de tip tip niet konden aanschaffen, maakten deze zelf.

De tip tip monumenten zijn een geschenk van de kunstenaar George Struikelblok

aan de Surinaamse Gemeenschap

en zijn gemaakt in verband met

30 jaar staatkundige onafhankelijkheid van de Republiek Suriname op 25 november 2005.

De onthulling vond plaats op 28 maart 2006.

Copyright: E.R. Pawirodikromo, september 2007

Vooraf in de koloniale tijd, voor de massale toepassing van plastic tot gebruiksproducten, was de bijdrage van de Javanen waarschijnlijk zeer belangrijk geweest voor Suriname en haar bevolkingen vormde een zeer goed alternatief. Wat was het alternatief als de Javanen geen gebruiksvoorwerpen hadden geïntroduceerd? Alle in Suriname woonachtige bevolkingsgroepen gebruikten de door de Javanen geïntroduceerde gebruiksvoorwerpen. Economisch gezien heeft de introductie van gebruiksgoederen ook een zeer grote impact gehad, want een aantal groothandelaren (bijvoorbeeld H.J. De Vries, C.Kersten en Co en Harry Tjin) had een aantal van deze gebruiksvoorwerpen in het assortiment opgenomen o.a. de tekle en de bamboe bezem. Ook nu nog worden enkele producten verhandeld, namelijk één of twee winkels op Poelepantje. Waarschijnlijk was de introductie van deze goederen oorspronkelijk bestemd voor de eigen gemeenschap.

De tjontong een recycle product

Copyright: P.P. Mangoenkarso, september 2007

Echter gaandeweg bleek het ook belangrijk te zijn voor de overige bevolkingsgroepen die het koloniale Suriname kende. Waar de Hindostanen jute zakken “Sukru zakka” als beddensprei gebruikten, sliepen de Javanen op een “klossoh” comfortabeler alternatief. Niet alleen de producten zijn belangrijk, maar er schuilt ook een gedachte (design) achter de ontwerpen. Naar mijn mening is de economische betekenis van de introductie van deze gebruiksvoorwerpen in Suriname altijd onderschat. Ondanks de vele bijdragen die Javanen in Suriname hebben geïntroduceerd worden Javanen in Suriname niet voor vol aangezien. Paul Ophey verwoordt dit zeer treffend in zijn artikel over Javanen in Suriname: “Zelfgenoegzaam en achtergesteld, maar vooral vergeten”. Misschien dat de teklek monument ook al vanwege het formaat en plaatsingskeuze voor Surinamers een eyeopener wordt.

Door de bescheidenheid van de Javanen zijn zij nooit zelf van bewust van al deze inbreng in de Surinaamse samenleving.

Ani Ani

Copyright: P.P. Mangoenkarso, september 2007

Nawoord

Duidelijk is echter dat Javanen het gezicht van het Surinaamse volk hebben helpen bepalen. Een aantal input heb ik in dit artikel bij naam kunnen noemen. Maar er zullen een aantal input zijn die mij op dit moment is ontgaan. Ik verzoek de lezers de lijst van input te complementeren door het

bij de webmaster door te geven of melden. Het lijkt mij ook verstandig nu alvast van de input te verzamelen voor het museum of iets dergelijk.

Sapu sodoh in een kepis

Copyright: P.P. Mangoenkarso, september 2007

De kunstenaar George Struikelblok houdt met zijn kunstwerk monument Tip Tip het Surinaamse volk nadrukkelijk een bord voor het gezicht met één van de input van de Javanen. Ik ben benieuwd en velen met mij wat de motivatie of inspiratie van deze kunstenaar is geweest waarom hij de teklek heeft gekozen om als monument voor 30 jaar onafhankelijk te symboliseren en niet iets anders. Ik hoop dat dit verhaal hem beweegt om zijn motivatie op het web toe te vertrouwen waardoor er een compleet beeld ontstaat.

P.P. Mangoenkarso

Verklarende lijst:

Ani ani: Rijstmesje, Met een rijstmesje oogsten Javaanse vrouwen en mannen de rijstaar aar voor aar van de rijsthalm. Een hand vol rijstaar noemt men "sah unting".

Bangal: Een Y-vormige houtenwerktuig om geoogste suiker rietstengels van het veld naar de trein te vervoeren.

Dukun Pijet: Masseur, tegenwoordig een HBO opleiding fysiotherapie,

Dukun Bayi: Vroedvrouw, ook een HBO opleiding verloskunde,

Djamu: Javaanse kruidendrank: Bereid uit verschillende planten extracten o.a. koenjit.

Erok erok: Metalen opschepper (met gaten) van blik of zink gemaakt;

Klosoh: Gevlochten water riet (lingie of mendong) of pandan bladeren (rietenzijl),

Kepis: Rieten is korf van palisaden (bamban boom)

Kepang: van palisade of bamboe gemaakte scherm,

Kukusan: Stomer,

Kembaar/gagar mayang:

Lumpang: Stamper

Lesong: Grote langwerpige stamper,

Lumbung: Rijst silo

Pikolan: Bamboe drager,

Parot: Rasp van zink of blik,

Pelupuh: Van pinaboomstam vervaardigt als buiten/binnen wand van een Javaans huis,

Pintyukan: verpakking van meestal bananenblad of bamban bladeren voor pietjel

Soendoh saté: Saté stokje

Selumbat: Houten werktuig om cocos vezel te ontdoen,

Susuk: Bamboe werktuig om vis ermee te vangen,

Siwoor: Waterschepper van cocosnoot of esso smeerolie blik

Sapu sodoh: Rieten bezem van kokosnerf (ook sapu lidi),

Tengok: Grote bamboemand,

Tampah: Zie foto

Tepas: Bamboe waaier

Tjeting: Kleine bamboemand

Tjontong: Zie foto, Een puntzak van meestal oude kranten. Verpakking voor geroosterd pinda in die tijd! Tegenwoordig wordt alles in plastic zakje te koop aangeboden of verpakt.

Widik: Van palisaden(bamban) gemaakte werktuig om terie of garnalen te drogen

Wuwu: Bamboe korf als val om vis te vangen,

©

Auteur:

P.P. Mangoenkarso

Rijswijk, 8 oktober 2007

Met dank aan mijn neef Earl. R. Pawirodikromo, die op mijn verzoek de foto's heeft gemaakt. Ook dank aan Bapak Julius Teges Moestro, beter bekend als bpk. Kirman uit Kampong Baroe, die bereid was geweest voor mij een ani ani te maken. Verder ook dank verschuldigd aan bpk. Phillip Lutz voor zijn inhoudelijke adviezen.